

اسلاميات

استادن لاءِ رهبر

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

اوڪسفورڊ يونيورسٽي پريس

تعارف

اسلام زندگي جو هڪ مڪمل ضابطو آهي ۽ زندگي جي هر پهلوءَ ۾ انسان جي رهنمائي ڪري ٿو. عربي زبان ۾ اسلام جي معنيٰ ”اطاعت ۽ فرمانبرداري“ جي آهي. اسلام الله تعاليٰ جي اطاعت ۽ فرمانبرداري جو دين آهي.

تعليم ڏيڻ هڪ پيغمبري ڪم آهي. اها هر استاد جي ذميواري آهي ته هو پنهنجي هن ڪم کي ايمان داريءَ سان پورو ڪري. استاد پنهنجي طالبن جي سامهون هڪ مثالي شخصيت جي حيثيت رکندو آهي. پاڻ استاد جي قول ۽ عمل کان گهڻو ڪجهه سکندا آهن ۽ ڪڏهن ڪڏهن ته اهو ئي ڪجهه ڪندا آهن جيڪو هو پنهنجي استاد کي ڪندي ڏسندا آهن. انهيءَ ڪري استاد کي ٻارن جي سامهون سٺي ڳالهه ٻولهي ۽ ڪردار جو مظاهرو ڪرڻ گهرجي.

اسلاميائت پڙهائڻ واري استادن جي ذميواريون ٻين استادن جي مقابلي ۾ تمام وڏيل هونديون آهن. جيستائين استاد قرآن شريف کي چڱي طرح سمجهي هن تي عمل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪندو، نه هو پاڻ سنو مسلمان ٿي سگهندو ۽ نه ئي پنهنجي طالبن جو ڪردار ٺاهڻ جي قابل ٿيندو.

استاد اسلام جي زندگي گزارڻ جي طريقي کان جيترو واقف هوندو، ايترو ئي هو اسلام جا سڀ اصول طالبن ۾ منتقل ڪري سگهندو. اسلاميات جو اهم مضمون پڙهائڻ واري استادن کي گهرجي ته هو ٻارن کي عربي زبان سيکارڻ جي لاءِ پهريان پاڻ عربي تي مهارت حاصل ڪن ۽ قرآن شريف جون سورتون چڱي طرح ٻارن کي پڙهائڻ. اها به استاد جي ذميواري آهي ته هو اسلاميات جو اهم مضمون ٻارن کي دلچسپيءَ سان پڙهائي ۽ تدريس جا اهڙا طريقا اختيار ڪري جنهن سان ٻار ڌيان ۽ توجهه سان پورو سبق ٻڌن. پڙهائڻ جي وچ ۾ ٻارن جو حوصلو وڌايو، جيڪي طالب پڙهائي ۾ ڪمزور هجن، سموري ڪلاس جي سامهون هنن کي ڌڙڪا ڏيڻ بجاءِ الڳ سڌ ڪري هنن جو ڪمزورين ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪيو.

اسلاميائت جي هن نصابي سلسلي ۾ اسلام جي بنيادي عقيدن کي آسان لفظن ۽ عام فهم انداز ۾ بيان ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. انهن ڪتابن ۽ استادن لاءِ رهبر جي ذريعي اسلاميات جهڙي اهم ۽ بنيادي مضمون کي پڙهڻ ۽ پڙهائڻ آسان ٿي ويندو.

فهرست

	باب پهريون: قرآن مجيد
2	ناظره قرآن
4	حفظ قرآن
6	حفظ ۽ ترجمو
	باب ٻيو: ايمانيات ۽ عبادتون
8	الله تعاليٰ تي ايمان
10	اسان جو پيارو نبي سڳورو ﷺ
12	قرآن مجيد
14	طهارت ۽ پاڪيزگي
16	نماز
	باب ٽيون: سيرت پاڪ
18	پياري نبي سڳوري ﷺ جي ولادت
	باب چوٿون: اخلاق ۽ ادب
20	سوڀر اُٿڻ
20	کلمو پاڪ
22	سلام ڪرڻ
24	ڪاٺڻ پيئڻ جا ادب
24	پنهنجو ڪم پاڻ ڪيو
26	سُنو ورتاءُ
28	پنهنجي گهر ۽ اسڪول کي صاف رکڻ

شروعاتي ڳالهيون

پڙهائڻ جو طريقو ٻارن جي تعليم ۽ تربيت تي تمام اثر انداز ٿيندو آهي. هيٺ پڙهائڻ جي طريقي کي اثرائتو ڪرڻ جي لاءِ ڪجهه اهم نُڪتا لکيا ويا آهن:

1. استاد ڪلاس ۾ داخل ٿيڻ سان ٻارن کي پاڻ سلام ڪري. هن سان ٻارن ۾ سلام ڪرڻ جي عادت پيدا ٿيندي.
2. لکن وارو بورڊ تي پڙهائيندڙ موضوع لکي ۽ هڪڙي پاسي تاريخ لکي.
3. پوئين سبق جي بابت سوال ڪري، جيئن ٻارن کي سبق ياد اچي وڃي.
4. نيو سبق پڙهائڻ کان پهريان سبق جي عنوان جو مختصر تعارف زباني بيان ڪيو.
5. سبق جا مشڪل لفظ نوٽ ڪري ٻارن کي هنن جي معنيٰ لکرايو.

اسلاميائت پڙهائڻ ۾ جنهن طريقن جي استعمال ڪري سگهجي ٿو هنن ۾ ڪجهه اهم طريقا هي آهن:

استقرائي طريقو

هن طريقي ۾ استاد کي پهريان شاگردن جي ذهني سطح جو اندازو لڳائڻ گهرجي. هن جي لاءِ استاد کي ٻارن کان اهڙا سوال ڪرڻ گهرجن جيڪي نه رڳو ٻارن کي سبق تي راضي ڪن ۽ سندن ڌيان حاصل ڪن، پر هنن جي منتشر خيالن کي به گڏ ڪندي هنن ۾ غور ۽ فڪر جي صلاحيت پيدا ڪن. سوال هن قسم جا هجن جنهن جا جواب آسان هجن ۽ طالب هنن کا پريشاني محسوس نه ڪن.

بياني طريقو

اسلاميائت پڙهائڻ ۾ بياني طريقي کي هوشياريءَ سان استعمال ڪري وڻندڙ بڻائي سگهجي ٿو. استاد هن طريقي ۾ حالتن ۽ ڪيفيتن جو نقشو پنهنجي لفظن ۽ بيان ذريعي ٺاهي سگهي ٿو. بياني طريقي جي سلسلي ۾ وضاحت ۽ تشريح به ايندي آهي. مطلب هر شي، لفظ يا لکت جو مفهوم ۽ مطلب ۽ هن جي حقيقت طالبن جي سامهون بيان ڪجي. پر استادن کي هن طريقي ۾ اهو خيال رکڻ پوندو ته وضاحت ۽ تشريح جو معيار طالبن جي عمر ۽ ذهنن جي سطح جي مطابق هجي، نه ته اهو طريقو اثرائتو نه رهندو.

ڪهاڻيءَ جو انداز يا طريقو

پڙهائڻ جي هن طريقي ۾ ڪنهن واقعي يا حالت کي مناسب ۽ وڻندڙ انداز ۾ بيان ڪرڻ ”ڪهاڻيءَ جو انداز“ چئبو آهي ۽ اهو طريقو طالبن جو ڌيان آسانيءَ سان حاصل ڪرڻ ۾ اثرائتو ثابت ٿيل آهي. پر اهو انداز سبق آموز به هجڻ گهرجي. اهو خيال رکڻ به ضروري آهي ته طالب هن انداز جا ايترا عادت نه ٿي وڃن جو اهي هر وقت ڪهاڻي ٻڌڻ جي موڊ ۾ ٿي رهن.

الله تعاليٰ هن دنيا جي انسانن کي سڌورستو ڏيکارڻ جي لاءِ پنهنجي آخري نبي حضرت محمد ﷺ تي قرآن شريف نازل ڪيو. اها ڪتاب عربي زبان ۾ آهي. عربي زبان اسان کي سمجه ۾ نه ايندي آهي انهيءَ ڪري قرآن شريف تي تيستائين عمل نٿا ڪري سگهون. جيستائين اسان هن کي ترجمي سان نه پڙهنداسين. الله تعاليٰ قرآن شريف ۾ زندگي گزارڻ جا اهي سڀ اصول ۽ طريقا ٻڌايا آهن جنهن تي هلي انسان دنيا ۽ آخرت پنهنجي ۾ ڪامياب ٿي سگهي ٿو. انهيءَ ڪري ڪاميابي جي لاءِ قرآن شريف تي عمل ڪرڻ تمام ضروري آهي. قرآن شريف دنيا جو واحد ڪتاب آهي جنهن جي حفاظت جو ذميو پاڻ الله تعاليٰ ڪنيو آهي. قرآن شريف کي سکڻ، هن جي تلاوت ڪرڻ ۽ هن جي معنيٰ ۽ مطلبن تي غور ڪرڻ پاڻ هڪ اهم علم آهي.

الله تعاليٰ حضرت موسيٰ ﷺ تي توريت، حضرت داؤد ﷺ تي زبور ۽ حضرت عيسيٰ ﷺ تي انجيل نازل ڪئي. توريت قانون آهي، زبور حمد ثناء ۽ مناجات جو مجموعو آهي ۽ انجيل ۾ اخلاقي اصول ٻڌايا ويا آهن. پر قرآن شريف قانون، اخلاقيات، حمد و ثناء ۽ معاملن جو اهڙو مجموعو آهي جنهن ۾ نه رڳو عقيدا، عبادتون، معاملن، روحانيت، اخلاقيات، قانون، تمدن، معاشرت، سياسيات، تاريخ ۽ زندگي جي هر شعبي جي بابت هدايتون موجود آهن. قرآن جا لفظي معنيٰ آهن ”گهڻو پڙهيو ويندڙ ڪتاب“ اهو دنيا جو واحد ڪتاب آهي جنهن ۾ ڪو ڦيرڦار ۽ واڌارو نٿو ڪري سگهي. اها ڪتاب قيامت تائين ايئن ئي رهندي. هن جي تلاوت سان دلن کي سکون ۽ عمل ڪرڻ سان ڪاميابيون ملنديون آهن.

ناظره قرآن

پهرئين درجي جي اسلاميات جي ڪتاب ۾ نصاب جي مطابق حروف مڏه، حروف تهجي ۽ هنن جي مختلف شڪلون، حرڪتن جون شڪلون ۽ مفرد آوازَ مرکب آوازَ تنوين، جزم جو ناظره شامل آهي. ناظره قرآن پڙهائڻ ۾ هنن ڳالهين جو خيال رکڻ گهرجي:

1. استاد کي پاڻ ناظره چڱي طرح اچڻ گهرجي.
2. علم تجويد تي مهارت حاصل هجڻ گهرجي.
3. حروف مڏه ۽ تهجي ۽ ناظره ۾ شامل ٻين لفظن جي سُڃاڻ ڪرائڻ جي لاءِ هنن جي تختي شروع ڪرائي وڃي. هن سان ٻار حرفن جي سُڃاڻ ڪري سگهندا.
4. لفظن جي سُڃاڻ ڪرائڻ کان پوءِ ٻارن کي واري واري سان يا گڏ ئي لفظ وڏي آواز سان ٻڌايا وڃن.
5. ڪلاس ۾ لکن وارو بورڊ جو استعمال ضرور ڪيو وڃي.
6. حرفن جي ادائينگي ۽ تلفظ تي خاص ڌيان ڏجي.

اللہ تعالیٰ نے دنیا کے انسانوں کو سیدھا راستہ دکھانے کے لیے اپنے آخری نبی حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ پر قرآن پاک نازل کیا۔ یہ کتاب عربی زبان میں ہے۔ عربی زبان ہمیں سمجھ نہیں آتی اس لیے قرآن پاک پر اس وقت تک عمل نہیں کیا جاسکتا جب تک کہ ہم اسے ترجمے کے ساتھ نہیں پڑھتے۔ اللہ تعالیٰ نے قرآن پاک میں زندگی گزارنے کے وہ تمام اصول اور طریقے بتا دیے ہیں جن پر چل کر انسان دنیا اور آخرت دونوں میں کامیاب ہو سکتا ہے۔ لہذا اس کامیابی کے لیے قرآن پاک پر عمل کرنا بہت ضروری ہے۔ قرآن پاک دنیا کی واحد کتاب ہے جس کی حفاظت کا ذمہ خود اللہ تعالیٰ نے لیا ہے۔ قرآن پاک کو سیکھنا، اس کی تلاوت کرنا اور اس کے معنی و مطالب پر غور کرنا بذاتِ خود بھی ایک اہم علم ہے۔

اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام پر توریت، حضرت داؤد علیہ السلام پر زبور اور حضرت عیسیٰ علیہ السلام پر انجیل نازل کی۔ توریت قانون ہے، زبور حمد و ثنا اور مناجات کا مجموعہ ہے اور انجیل میں اخلاقی اصول بتائے گئے ہیں۔ لیکن قرآن پاک قانون، اخلاقیات، حمد و ثنا اور معاملات کا ایسا مجموعہ ہے جس میں عقائد، عبادات، معاملات، روحانیت، تمدن، معاشرت، سیاسیات، تاریخ غرض کہ ہر شعبہ زندگی کے بارے میں ہدایات موجود ہیں۔ قرآن کے لفظی معنی ”بہت زیادہ پڑھی جانے والی کتاب“ کے ہیں۔ یہ دنیا کی وہ واحد کتاب ہے جس میں کوئی ترمیم یا اضافہ نہیں کر سکتا۔ یہ کتاب قیامت تک اسی طرح رہے گی۔ اس کی تلاوت سے دلوں کو سکون اور عمل کرنے سے کامیابیاں حاصل ہوتی ہیں۔

ناظرہ قرآن

پہلی جماعت کی اسلامیات کی کتاب میں نصاب کے مطابق حروف مدہ، حروف تہجی اور ان کی مختلف صورتیں، حرکات کی شکلیں اور مفرد آوازیں، مرکب آوازیں، تنوین، جزم کا ناظرہ شامل ہے۔ ناظرہ قرآن کی تدریس میں درج ذیل باتوں کا خیال رکھنا چاہیے:

- ۱۔ استاد کو خود ناظرہ اچھی طرح آنا چاہیے۔
- ۲۔ علم تجوید پر مہارت حاصل ہونی چاہیے۔
- ۳۔ حروف مدہ اور تہجی اور ناظرہ میں شامل دیگر الفاظ کی پہچان کرانے کے لیے ان کی تختی شروع کرائی جائے۔ اس سے بچے حروف کو پہچان سکیں گے۔
- ۴۔ الفاظ کی پہچان کرانے کے بعد بچوں سے باری باری یا ایک ساتھ الفاظ بلند آواز سے سنے جائیں۔
- ۵۔ کمرہ جماعت میں تختیہ تحریر کا استعمال ضرور کیا جائے۔
- ۶۔ حروف کی ادائیگی اور تلفظ پر خاص توجہ دی جائے۔

7. هڪجهڙي لفظن جو فرق واضح ڪيو وڃي.
8. هر ٻار گهٽ ۾ گهٽ ٻه ٽي ڀيرا پنهنجي سبق دهرائي.
9. وڏي آواز سان پڙهڻ ۽ هر هر چورائڻ سان گهڻي ٻارن کي سبق انهيءَ وقت ئي ياد ٿي ويندو آهي.

حفظ قرآن

پهرئين درجي جي اسلاميات جي درسي ڪتاب ۾ موجود سورتون (سورة الفاتحه، سورة الاخلاص ۽ سورة الكوثر) صحيح تلفظ ۽ قرات سان ياد ڪرائي وڃي. ٻارن کي ياد ڪرائڻ کان پهريان اهي ٻئي سورتون صحيح تلفظ سان استاد کي به ياد هجڻ گهرجن.

ٻارن کي نماز ۾ ثناء، تعوذ، تسميه، الله اڪبر، ڪلمو ۽ مختصر درود شريف ياد ڪرايو وڃي ۽ هنن کي آسان ترجمو پڙهايو وڃي ۽ گڏوگڏ زباني به ياد ڪرايو وڃي.

حفظ ۽ ترجمو پڙهائڻ

حفظ ۽ ترجمو پڙهائڻ جي لاءِ استادن کي هيٺ ڏنل ڳالهين تي ڌيان ڏيڻ گهرجي:

1. طالبن جو سبق باقاعدي سان ٻڌو.
2. طالبن جي تلفظ ۽ مخارج تي ڌيان ڏيو.
3. ٻارن کي روز حفظ قرآن جي مشق ڪرائي وڃي.
4. حفظ ۽ ترجمي ٻارن جون غلطيون نوٽ ڪري ختم ڪيون وڃن.
5. لفظي ترجمي سان گڏوگڏ ٻارن کي بامحاوره ترجمو به ياد ڪرايو وڃي.
6. ٻارن جو گروپ ٺاهي هنن کي چيو وڃي ته هو هڪ ٻئي جو حفظ ۽ ترجمو ٻڌن ۽ استاد هنن جي غلطين جي سڌار ڪن.

- ۷۔ ملتے جلتے الفاظ کا فرق واضح کریں۔
- ۸۔ ہر بچہ کم از کم دو تین بار اپنا سبق دہرائے۔
- ۹۔ بلند آواز سے پڑھنے اور بار بار کہلوانے سے اکثر بچوں کو سبق اسی وقت یاد ہو جاتا ہے۔

حفظ قرآن

پہلی جماعت کی اسلامیات کی درسی کتاب میں موجود سورتیں (سورۃ الفاتحہ، سورۃ الاخلاص اور سورۃ الکوثر) صحیح تلفظ اور قرأت کے ساتھ یاد کرائی جائیں۔ بچوں کو یاد کرانے سے پہلے یہ دونوں سورتیں صحیح تلفظ کے ساتھ استاد کو خود بھی یاد ہونی چاہئیں۔ نماز میں ثنا، تعوذ، تسبیح، اللہ اکبر، کلمہ اور مختصر درود شریف بچوں کو یاد کرائی جائیں اور ان کا آسان ترجمہ بچوں کو پڑھایا جائے اور ساتھ ساتھ زبانی یاد بھی کرایا جائے۔

حفظ اور ترجمہ کی تدریس

حفظ و ترجمہ کی تدریس کے لیے اساتذہ کو درج ذیل باتوں پر توجہ دینی چاہیے:

- ۱۔ طلبہ و طالبات سے اسباق باقاعدگی سے سنیں۔
- ۲۔ طلبہ و طالبات کے تلفظ و مخارج پر توجہ دیں۔
- ۳۔ بچوں کو روزانہ حفظ قرآن کی مشق کرائی جائے۔
- ۴۔ حفظ و ترجمہ کی غلطیوں کو نوٹ کر کے بچوں کی یہ غلطیاں دور کی جائیں۔
- ۵۔ لفظی ترجمے کے ساتھ ساتھ بچوں کو بامحاورہ ترجمہ بھی یاد کرایا جائے۔
- ۶۔ بچوں کے گروپ بنا کر ان سے کہا جائے کہ وہ ایک دوسرے سے حفظ و ترجمہ کا مواد سنیں اور استاد ان کی غلطیوں کی اصلاح کرے۔

حفظ ۽ ترجمو

نماز اسلام جو بنيادي ٿيڻو آهي ۽ هر مسلمان تي وقت جي پابنديءَ سان گڏ پنج وقت نماز فرض آهي. نماز جي شروعات ثناء سان ٿيندي آهي جنهن ۾ الله تعاليٰ جي حمد ۽ ثناء بيان ڪئي ويندي آهي ۽ هن جي برڪت واري نالي سان نماز شروع ڪئي ويندي آهي. نماز ۾ الله تعاليٰ سان پنهنجو تعلق مضبوط ڪرڻ جي لاءِ ۽ شيطان جي وسوسن کان بچڻ جي لاءِ ثناء کان پوءِ تعوذ پڙهيو ويندو آهي. ڪنهن ڪم جي شروعات هميشه الله تعاليٰ جي برڪت واري نالي سان ڪبي آهي. جيڪو ڪم الله تعاليٰ جي نالي سان شروع ڪبو آهي هن ۾ برڪت هوندي آهي. انهيءَ ڪري نماز سوڌي ڪنهن به ڪم کي شروع ڪرڻ کان پهريان ”بسم الله الرحمن الرحيم“ ضرور پڙهڻ گهرجي.

اسان جي ايمان جو بنياد ڪلمو پاڪ آهي. هن ڪلمي کي پڙهڻ کان پوءِ ڪو ڪافر شخص اسلام جي دائري ۾ داخل ٿي ويندو آهي. اهو ڪلمو پڙهڻ سان اسان جي دل ۾ اهو يقين اچي ويندو آهي ته پوري ڪائنات ۾ رڳو الله تعاليٰ ئي عبادت جي لائق آهي. اهو ئي اسان جو خالق ۽ مالڪ آهي. هن ئي اسان کي پيدا ڪيو آهي ۽ هن جي طرف ئي اسان کي واپس وڃڻو آهي ۽ پنهنجي سڀ عملن جو جواب ڏيڻو آهي. ڪلمي جو ٻيو حصو يعني حضرت محمد ﷺ الله تعاليٰ جو رسول آهي. پڙهڻ سان اسان جو ايمان مڪمل ٿي ويندو آهي. حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ الله تعاليٰ جو آخري نبي آهي ۽ پاڻ ﷺ کان پوءِ قيامت تائين ڪو نبي نه ايندو. نبي اڪرم ﷺ تي سلامتي موڪلڻ جي لاءِ اسان درود پڙهندا آهيون.

پهرئين درجي جي اسلاميات جي ڪتاب ۾ مختصر درود ۽ مٿي ڏنل سڀ تسبيحون ۽ ڪلما وغيره ترجمي سان گڏ موجود آهن. استادن جو فرض آهي ته وه پهريان پاڻ اهي دعائون ياد ڪن. پوءِ ٻارن کي به ترجمي سان ياد ڪرائن. پڙهائڻ جو فرض پورو ڪرڻ سان گڏوگڏ انفرادي لحاظ کان به هن جو تمام اجر آهي. (جزاڪ الله خير)

گهر جو ڪم

ٻارن کي ڪلاس ۾ پڙهائڻ لاءِ حفظ ۽ ترجمي جو مواد گهر کان زباني ياد ڪري اچڻ جي لاءِ چيو وڃي ۽ ٻارن کي چيو ته هو پوئين حفظ ۽ ترجمي کي به ڏهرائڻ. ڪلاس ۾ ٻارن کان باقاعدي حفظ ۽ ترجمو ٻڌڻ.

حفظ و ترجمہ

نماز اسلام کا بنیادی ستون ہے اور ہر مسلمان پر وقت کی پابندی کے ساتھ پانچ وقت کی نمازیں فرض ہیں۔ نماز کا آغاز ثنا سے ہوتا ہے جس میں اللہ تعالیٰ کی حمد و ثنا بیان کی جاتی ہے اور اس کے بابرکت نام سے نماز کا آغاز کیا جاتا ہے۔ نماز میں اللہ تعالیٰ سے اپنا تعلق مضبوط کرنے کے لیے اور شیطان کے وسوسوں سے بچنے کے لیے ثنا کے بعد تعوذ پڑھی جاتی ہے۔ کسی کام کا آغاز ہمیشہ اللہ تعالیٰ کے بابرکت نام سے کیا جاتا ہے۔ جو کام اللہ تعالیٰ کے نام سے شروع کیا جاتا ہے اس میں برکت ہوتی ہے اس لیے نماز سمیت کوئی بھی کام شروع کرنے سے پہلے ”بسم اللہ الرحمن الرحیم“ ضرور پڑھنا چاہیے۔

ہمارے ایمان کی بنیاد کلمہ طیبہ پر ہے۔ اس کلمے کو پڑھنے کے بعد ایک کافر شخص مسلمان ہو کر دائرۃ اسلام میں داخل ہو جاتا ہے۔ یہ کلمہ پڑھنے سے ہمارے دل میں یہ یقین آ جاتا ہے کہ پوری کائنات میں صرف اللہ تعالیٰ عبادت کے لائق ہے۔ وہی ہمارا خالق اور مالک ہے اسی نے ہمیں پیدا کیا ہے اور اسی کی طرف ہمیں لوٹ کر واپس جانا اور اپنے تمام اعمال کی جواب دہی کرنی ہے۔ کلمے کا دوسرا حصہ یعنی حضرت محمد ﷺ اللہ کے رسول ہیں پڑھنے سے ہمارا ایمان مکمل ہو جاتا ہے۔ حضرت محمد ﷺ اللہ تعالیٰ کے آخری نبی ہیں اور آپ ﷺ کے بعد کوئی نبی آخرت تک نہیں آئے گا۔ نبی کریم ﷺ پر سلامتی بھیجنے کے لیے ہم درود پڑھتے ہیں۔

پہلی جماعت کی اسلامیات کی کتاب میں مختصر درود اور مذکورہ بالا تمام تسبیحات اور کلمے وغیرہ ترجمے کے ساتھ دیے گئے ہیں۔ اساتذہ کا فرض ہے کہ وہ پہلے خود یہ دعائیں یاد کریں پھر بچوں کو بھی ترجمے کے ساتھ یہ دعائیں یاد کرائیں۔ تدریسی فرض کی ادائیگی کے علاوہ انفرادی طور پر بھی اس کا بہت اجر ہے۔ (جزاک اللہ خیر)

گھر کا کام

جماعت میں پڑھایا جانے والا حفظ و ترجمہ کا مواد بچوں کو گھر سے زبانی یاد کر کے آنے کے لیے کہا جائے اور بچوں سے کہا جائے کہ وہ پچھلے حفظ و ترجمے کو بھی دہرائیں۔ جماعت میں باقاعدگی سے بچوں سے حفظ و ترجمہ سنیں۔

ايمان ڇا آهي؟

ڪنهن شيءِ تي دل سان يقين رکڻ، زبان کان اقرار ڪرڻ ۽ پوءِ هن تي عمل ڪرڻ کي ”ايمان“ چوندا آهن. ايمان زباني اقرار جو نالو ناهي، انهيءَ طريقي سان ته رڳو زباني اطاعت ئي ٿيندي پر ايمان تي اهو آهي ته مسلمان جو دل ۽ عمل به بدلجي وڃي. ڇا جي ڪري ته مضبوط ايمان جي بنياد تي ئي اسلام جي مضبوط عمارت تعمير ٿي سگهي ٿي. ايمان جو سبق پڙهائيندي اهڙا طريقا اختيار ڪن جنهن سان ٻارن جي دلن ۾ ايمان جو بنيادون مضبوط ٿين.

الله تعاليٰ تي ايمان

پهرئين درجي جي لاءِ اسلاميات جي ڪتاب جي ٻئي باب ۾ الله تعاليٰ تي ايمان جي بابت هڪ سبق ڏنو ويو آهي جيئن ٻارن ڪائنات جي خالق ۽ پنهنجي رب جي بابت ڄاڻ حاصل ڪن. هن جي خصوصيتن کان واقف ٿين. استادن جو فرض آهي ته هو ٻارن کي الله تعاليٰ جون خصوصيتون ٻڌائڻ، هنن کي رڳو الله تعاليٰ جي عذاب کان نه ڊڄائڻ پر هنن جي دلن ۾ الله تعاليٰ جي محبت به پيدا ڪن، جيئن ٻار الله تعاليٰ جي محبت جي وجه سان هن جي ٻڌايل رستي تي هلن. الله تعاليٰ تي ايمان هڪ مسلمان جي ايمان جو پهريون ۽ بنيادي حصو آهي.

پهرئين درجي جي لاءِ اسلاميات جي ڪتاب ۾ ”الله تعاليٰ تي ايمان“ جي سبق ۾ الله تعاليٰ جي هستيءَ بابت گهڻيون ئي ڳالهيون ٻڌايون ويون آهن. ڪتاب جي سبق مطابق طالبن جي ذهن ۾ اها ڳالهه چڱي طريقي سان ويهاري وڃي ته الله تعاليٰ حاضر ۽ ناظر آهي يعني اهو هر جاءِ تي موجود آهي ۽ هر هڪ کي ڏسي رهيو آهي. اسان جي ڪا ننڍي وڏي حرڪت هن کان لڪيل ناهي. جيئن:

1. جيڪڏهن ڪلاس ۾ ڪو ٻار ٻئي ٻار کي ٻڌائي بغير هن جي ڏيسڪ يا بستيءَ کان ڪا شيءِ ڪڍي ڇڏي ته هن ٻار کي ٻڌايو وڃي ٿي جيڪڏهن استاد يا اهو ٻار ناهي ته الله تعاليٰ ته هن کي ضرور ڏسي رهيو آهي.

2. ڪجهه ٻار ڪوڙ ڳالهائڻ جا عادت ٿي هوندا آهن ۽ پنهنجي ماءُ پيءُ جي سامهون به ڪوڙ ڳالهائيندا آهن. ٻار کي اهو ٻڌايو وڃي ته ڪوڙ ڳالهائڻ گناهه آهي. جيڪڏهن والدين کي نه ته الله تعاليٰ کي ته خبر هوندي ئي آهي ته ٻار ڪوڙ ڳالهائي رهيو آهي. انهيءَ ڪري استادن ٻارن ۾ الله تعاليٰ جي هر جاءِ تي موجودگي جو احساس پيدا ڪري سگهي ٿو.

ایمان کیا ہے؟

کسی چیز پر دل سے یقین لانے، زبان سے اقرار کرنے اور پھر اس پر عمل کرنے کو 'ایمان' کہتے ہیں۔ ایمان زبانی اقرار کا نام نہیں، اس طرح تو صرف زبانی اطاعت ہی ہوگی بلکہ ایمان تو یہ ہے کہ مسلمان کا دل اور عمل بھی بدل جائے۔ کیونکہ مضبوط ایمان کی بنیاد پر ہی اسلام کی پختہ عمارت تعمیر ہو سکتی ہے۔ ایمان کا سبق پڑھاتے وقت ایسے طریقے اختیار کریں جس سے بچوں کے دلوں میں ایمان کی بنیادیں مضبوط ہوں۔

اللہ تعالیٰ پر ایمان

پہلی جماعت کی اسلامیات کی کتاب کے باب دوم میں اللہ تعالیٰ پر ایمان کے متعلق ایک سبق دیا گیا ہے تاکہ بچے خالق کائنات اور اپنے رب کے بارے میں جانیں، اس کی خصوصیات سے واقف ہوں۔ اساتذہ کا فرض ہے کہ وہ بچوں کو اللہ تعالیٰ کی خصوصیات بتائیں۔ بچوں کو صرف اللہ تعالیٰ کے عذاب سے نہ ڈرائیں بلکہ ان کے دلوں میں اللہ تعالیٰ کی محبت پیدا کریں تاکہ بچے اللہ تعالیٰ کی محبت کی وجہ سے اس کے بتائے ہوئے راستے پر چلیں۔ اللہ تعالیٰ پر ایمان ایک مسلمان کے ایمان کا پہلا اور بنیادی حصہ ہے۔

پہلی جماعت کی اسلامیات کی کتاب میں "اللہ تعالیٰ پر ایمان" کے سبق میں اللہ تعالیٰ کی ہستی کے بارے میں بہت ساری باتیں بتادی گئی ہیں۔ کتاب کے سبق کے مطابق طلبہ و طالبات کے ذہن میں یہ بات اچھی طرح بٹھادی جائے کہ اللہ تعالیٰ حاضر و ناظر ہے یعنی وہ ہر جگہ موجود ہے اور ہر ایک کو دیکھ رہا ہے۔ ہماری کوئی چھوٹی بڑی حرکت اس سے پوشیدہ نہیں۔ مثلاً:

- ۱۔ کمرہ جماعت میں کوئی بچہ اگر اپنے ہم جماعت کو بتائے بغیر اس کے ڈیسک یا بستے سے کوئی چیز نکال لے تو بچے کو بتایا جائے کہ اگر استاد یا وہ بچہ نہیں تو اللہ تعالیٰ تو اسے ضرور دیکھ رہے ہیں۔

- ۲۔ بعض بچے جھوٹ بولنے کے عادی ہوتے ہیں اور اپنے والدین کے سامنے بھی جھوٹ بولتے ہیں بچے کو یہ بتایا جائے کہ جھوٹ بولنا گناہ ہے۔ اگر والدین کو نہیں تو اللہ تعالیٰ کو تو پتہ ہوتا ہے کہ بچہ جھوٹ بول رہا ہے، لہذا استاد ہی بچوں میں اللہ تعالیٰ کی ہر جگہ موجودگی کا احساس پیدا کر سکتے ہیں۔

استاد لکن وارو بورڊ تي الله تعاليٰ جي وٽندڙ ۽ اُن وٽندڙ کمن جي هڪ فهرست ٺاهي. جيئن:

الله تعاليٰ کي وٽندڙ ڪم	الله تعاليٰ کي وٽندڙ ڪم
ڪوڙ ڳالهائڻ	سچ ڳالهائڻ
نماز نه پڙهڻ	نماز پڙهڻ
وڏن سان بدتميزي ڪرڻ	وڏن جو ادب ڪرڻ
دوستن جي ڪم نه اچڻ	دوستن جي مدد ڪرڻ
نبي اڪرم ﷺ جي تعليمن تي عمل نه ڪرڻ	نبي اڪرم ﷺ جي تعليمن تي عمل ڪرڻ

طالبن کي چئو ته اها فهرست پنهنجي ڪاپين ۾ نوٽ ڪري هن ۾ واڌارو ڪن.

اسان جو پيارو نبي سڳورو ﷺ

الله تعاليٰ انسانن جي هدايت جي لاءِ دنيا ۾ ذري گهٽ هڪ لک چوويهه هزار پيغمبر مڪليا. حضرت آدم عليه السلام پهريون نبي ۽ حضرت محمد مصطفيٰ عليه السلام الله تعاليٰ جو آخري نبي هو. پاڻ ﷺ کان پوءِ قيامت تائين ٻيو ڪو نبي نه ايندو. حضرت محمد عليه السلام کي الله تعاليٰ سموري انسانيت جي لاءِ راهنما ٺاهي مڪليو. پاڻ ﷺ ننڍپڻ کان ئي تمام شريف النفس ۽ سادي طبيعت جا مالڪ هئا. پاڻ ﷺ هميشه سچ ڳالهائيندا هئا، وڏن جي ڪم ايندا هئا، هميشه ماڻهن سان سٺي ڳالهيون ڪندا ۽ نيڪ ڪم ڪرڻ جو چوندا هئا. پاڻ ﷺ جي پيءُ جو انتقال پاڻ ﷺ جي پيدائش کان پهريان ٿي ويو هو ۽ جڏهن پاڻ ﷺ ڇهه سالن جا ٿيا ته پاڻ ﷺ جي ماءُ به انتقال ڪري وئي. ماءُ ۽ پيءُ نه هوندي به پاڻ ﷺ ڪڏهن الله تعاليٰ جي ناشڪري نه ڪئي پر هر حال ۾ شڪر ادا ڪندا هئا.

حضرت محمد عليه السلام مڪي جي قريب هڪ غار ۾ وڃي الله تعاليٰ جي عبادت ڪندا هئا. پاڻ ﷺ چاليهه سالن جا ٿيا ته الله تعاليٰ نبي اڪرم عليه السلام کي نبوت تي سرفراز فرمايو ۽ ماڻهن جي هدايت جو اهم ڪم پاڻ ﷺ جي ذمي ڪيو. هي اهو زمانو هيو جڏهن ماڻهو بتن جي پوڄا ڪندا هئا، ڪوڙ ڳالهائيندا هئا، هڪ بئي جا حق کائيندا هئا ۽ بي حياتي عام هئي. پاڻ ﷺ ايتري خراب ماحول ۾ ماڻهن کي حق جو پيغام پهچايو ۽ هنن کي بتن کي ڇڏي هڪ الله جي عبادت ڪرڻ جو چيو. ڪافر پنهنجي وڏن جو دين ڇڏڻ جي لاءِ تيار نه هئا. هنن حضرت محمد عليه السلام کي گهٽ وڌ ڳالهايو ۽ تنگ ڪيو پر پاڻ ﷺ گهڻي استقامت سان پنهنجو ڪم ڪندا رهيا. جيڪو پاڻ ﷺ سان خراب سلوڪ

استاد محترمہ تحریر پر اللہ تعالیٰ کے پسندیدہ اور ناپسندیدہ کاموں کی ایک فہرست بنائیں۔ مثلاً:

اللہ تعالیٰ کے پسندیدہ کام	اللہ تعالیٰ کے ناپسندیدہ کام
سچ بولنا	جھوٹ بولنا
نماز ادا کرنا	نماز ادا نہ کرنا
بڑوں کا ادب کرنا	بڑوں کے ساتھ بدتمیزی کرنا
دوستوں کی مدد کرنا	دوستوں کے کام نہ آنا
پیارے نبی ﷺ کی تعلیمات پر عمل کرنا	پیارے نبی ﷺ کی تعلیمات پر عمل نہ کرنا

طلبہ و طالبات سے کہیں کہ وہ یہ فہرست اپنی کاپیوں میں نوٹ کر کے اس میں اضافہ کریں۔

ہمارے پیارے نبی ﷺ

اللہ تعالیٰ نے انسانوں کی ہدایت کے لیے دنیا میں تقریباً ایک لاکھ چوبیس ہزار پیغمبر بھیجے۔ حضرت آدم علیہ السلام پہلے نبی اور حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ اللہ تعالیٰ کے آخری نبی ہیں۔ آپ ﷺ کے بعد قیامت تک کوئی اور نبی نہیں آئے گا۔ حضرت محمد ﷺ کو اللہ تعالیٰ نے تمام انسانیت کے لیے راہنما بنا کر بھیجا۔ آپ بچپن سے ہی بہت شریف النفس اور سادہ طبیعت کے مالک تھے۔ آپ ﷺ ہمیشہ سچ بولتے تھے، بڑوں کے کام آتے تھے، ہمیشہ لوگوں کو اچھی باتیں بتاتے اور نیک کام کرنے کے لیے کہتے تھے۔ نبی کریم ﷺ کے والد کا انتقال حضور ﷺ کی پیدائش سے قبل ہو گیا تھا اور جب آپ ﷺ چھ سال کے ہوئے تو آپ ﷺ کی والدہ بھی انتقال فرما گئیں۔ ماں اور باپ کا سایہ سر سے اٹھ جانے کے باوجود آپ ﷺ نے کبھی اللہ تعالیٰ کی ناشکری نہیں کی بلکہ ہر حال میں شکر ادا کیا کرتے تھے۔

حضرت محمد ﷺ مکہ کے قریب ایک غار میں جا کر اللہ تعالیٰ کی عبادت کیا کرتے تھے۔ آپ ﷺ چالیس برس کے ہوئے تو اللہ تعالیٰ نے آپ ﷺ کو نبوت سے سرفراز فرمایا اور آپ ﷺ کے ذمہ لوگوں کو ہدایت دینے کا اہم کام سونپا۔ یہ وہ زمانہ تھا جب لوگ بتوں کی پوجا کیا کرتے تھے۔ جھوٹ بولتے تھے، ایک دوسرے کے حقوق غصب کیا کرتے تھے اور بے حیائی عام تھی۔ آپ ﷺ نے اتنے برے ماحول میں لوگوں کو حق کا پیغام پہنچایا اور انہیں بتوں کو چھوڑ کر ایک اللہ کی عبادت کرنے کے لیے کہا۔ کافر اپنے باپ دادا کا دین چھوڑنے کے لیے تیار نہ تھے، انھوں نے آپ ﷺ کو خوب برا بھلا کہا اور تنگ کیا لیکن آپ بہت استقامت کے ساتھ اپنا کام کرتے رہے۔ جو آپ ﷺ کے ساتھ برا سلوک

ڪندو. پاڻ ﷺ هن سان سنو سلوڪ ڪندا. ماڻهن جون امانتون سنڀالي رکندا، انهيءَ ڪري ماڻهو پاڻ ﷺ کي ”صادق“ ۽ ”امين“ چوندا هئا. پاڻ ﷺ سان محبت هر مسلمان تي فرض آهي. هن وقت دنيا ۾ ڪو مسلمان اهڙو ناهي جنهن کي پاڻ ﷺ سان محبت نه هجي. محبت رڳو زباني نه پر عملي طور تي هجڻ ضروري آهي. استاد ٻارن کي ٻڌائي ته جيڪڏهن هڪ ٻار پنهنجي ماءُ پيءُ کي چئي ته مون کي توهان سان محبت آهي ۽ هنن جو چوڻ نه وئي ته ماءُ پيءُ چوندا ته اسان جي ٻار کي اسان سان محبت ناهي. انهيءَ طرح پياري نبي ﷺ سان محبت جو تقاضو آهي ته پاڻ ﷺ جي تعليمن ته عمل ڪيو وڃي.

استاد پياري نبي ﷺ جي سيرت جو غور سان مطالعو ڪن. ٻارن کي صبح ۽ شام جون مسنون دعائون ياد ڪرائن. ٻارن کي چون ته هو نبي اڪرم ﷺ جي شخصيت جي ڪهڙيون به پنج خوبيون پنهنجي ڪاپيءَ ۾ لکن.

گهر جو ڪم

ٻار اسان جي پياري نبي ﷺ جو پورو سبق چڱي طرح گهر کان پڙهي اچن. سبق ۾ جيڪي لفظ سمجه ۾ نه اچن اهي ڪاپيءَ ۾ لکن. استاد مشڪل لفظن جي معنيٰ ٻارن کي ٻڌائي. ٻارن کي چيو ته هو گهڻي جي چوڪنڊي ٽڪڙن تي نبي اڪرم ﷺ جي ٽي صفتون لکي ڪٽي اچن. ٻار پاڻ ﷺ جي جنهن صفت تي عمل ڪندا وڃن، استاد هن صفت واري ٽڪڙي تي (✓) جو نشان لڳائي ۽ ٻارن کي پڇا ڪري ته هنن انهيءَ صفت تي عمل ڪيئن ڪيو؟

قرآن مجيد

قرآن مجيد عربي زبان ۾ آهي. پهرئين درجي جا ٻار مولوي صاحب کان گهر ۾ يا مدرسي وڃي قرآن پڙهندا آهن. ڪجهه اسڪولن ۾ ٻار قرآن شريف حفظ به ڪندا آهن. ٻارن کي ٻڌائي ته قرآن شريف رڳو پڙهڻ وارو ڪتاب ناهي پر هن ۾ ڪامياب زندگي گزارڻ جا طريقا ٻڌايا ويا آهن، انهيءَ ڪري قرآن شريف کي ترجمي سان گڏ پڙهڻ تمام ضروري آهي. قرآن شريف هر مسلمان جي گهر ۾ موجود آهي پر هن کي ترجمي سان پڙهي عمل ڪرڻ بجاءِ رڳو خير ۽ برڪت جي لاءِ پڙهيو ويندو آهي. استاد ٻارن کي قرآن شريف جي احترام جا طريقا ٻڌائي ته سپارو پڙهڻ کان پوءِ هن کي هيڏانهن هوڏانهن رکڻ بجاءِ الماريءَ جي مٿين خاني ۾ صاف ڪپڙي ۾ ويڙهي رکجي. قرآن شريف کي وضو ڪري هٿ لڳائجي ۽ قرآن شريف پڙهڻ وقت هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻ بجاءِ پورو ڏيان قرآن شريف پڙهڻ تي ڏنو وڃي ۽ جلدي جلدي پڙهڻ بجاءِ قرآن شريف کي آرام سان صحيح تلفظ سان پڙهيو وڃي. اسلاميات جي پهرئين ڪتاب جي سبق ”قرآن مجيد“ ۾ ٻڌايو ويو آهي ته قرآن ۾ سني

کرتا آپ ﷺ اُس کے ساتھ اچھا سلوک کرتے۔ لوگوں کی امانتیں سنبھال کر رکھتے اسی لیے لوگ آپ ﷺ کو 'صادق' اور 'امین' کہتے تھے۔ آپ ﷺ سے محبت ہر مسلمان کا فرض ہے۔ اس وقت دنیا کا کوئی مسلمان ایسا نہیں جسے آپ ﷺ سے محبت نہ ہو۔ محبت صرف زبانی نہیں بلکہ عملی طور پر ہونی ضروری ہے۔ مثلاً استاد بچوں کو بتائے کہ اگر ایک بچہ اپنے والدین سے کہے کہ مجھے آپ سے محبت ہے اور ان کا کہنا نہ مانے تو والدین کہیں گے کہ ہمارے بچے کو ہم سے محبت نہیں ہے۔ اسی طرح پیارے نبی ﷺ سے محبت کا تقاضا ہے کہ آپ ﷺ کی تعلیمات پر عمل کیا جائے۔

استاد پیارے نبی ﷺ کی سیرت کا بغور مطالعہ کریں، بچوں کو صبح اور شام کی مسنون دعائیں یاد کرائیں۔ بچوں سے کہیں کہ وہ پیارے نبی ﷺ کی شخصیت کی کوئی پانچ خوبیاں اپنی کاپی میں لکھیں۔

گھر کا کام

بچے ہمارے پیارے نبی ﷺ کا پورا سبق اچھی طرح گھر سے پڑھ کر آئیں۔ سبق میں جو الفاظ سمجھ میں نہ آئیں وہ کاپی پر لکھ لیں۔ استاد مشکل الفاظ کے معنی بچوں کو بتائے۔

بچوں سے کہیں کہ وہ گتے کے چوکور ٹکڑوں پر نبی کریم ﷺ کی تین صفات لکھ کر لائیں، بچے آپ ﷺ کی جس صفت پر عمل کرتے جائیں، استاد اس صفت والے ٹکڑے پر (✓) کا نشان لگائے اور بچوں سے پوچھے کہ انھوں نے اس صفت پر کیسے عمل کیا؟

قرآن مجید

قرآن مجید عربی زبان میں ہے۔ پہلی جماعت کے بچے مولوی صاحب سے گھر میں یا مدرسے جا کر قرآن پاک پڑھتے ہیں۔ بعض اسکولوں میں بچے قرآن پاک حفظ بھی کرتے ہیں۔ بچوں کو بتائیے کہ قرآن پاک صرف پڑھنے والی کتاب نہیں ہے بلکہ اس میں کامیاب زندگی گزارنے کے طریقے بتائے گئے ہیں، اس لیے قرآن پاک کو ترجمے کے ساتھ پڑھنا بہت ضروری ہے۔ قرآن پاک ہر مسلمان کے گھر میں موجود ہے لیکن اسے ترجمے کے ساتھ پڑھ کر عمل کرنے کی بجائے صرف خیر و برکت کے لیے پڑھا جاتا ہے۔ استاد بچوں کو قرآن پاک کا احترام کرنے کے طریقے بتائے کہ سپارہ پڑھنے کے بعد اسے ادھر ادھر رکھنے کے بجائے الماری کے اوپر والے خانے میں صاف کپڑے میں لپیٹ کر رکھا جائے۔ قرآن پاک کو وضو کر کے ہاتھ لگایا جائے اور قرآن پاک پڑھتے وقت ادھر ادھر دیکھنے کی بجائے پوری توجہ قرآن پاک پڑھنے پر دی جائے اور جلدی جلدی پڑھنے کے بجائے قرآن پاک کو آرام سے صحیح تلفظ کے ساتھ پڑھا جائے۔ اسلامیات کی پہلی جماعت کی کتاب کے سبق ”قرآن مجید“ میں بتایا گیا ہے کہ قرآن میں اچھے اور برے دونوں کاموں کی نشاندہی کی گئی

۽ خراب ڪمن جي نشاندهي ڪئي وئي آهي. استاد ٻارن کان پڇا ڪري ته هنن جي نظر ۾ سُنَا ڪم ڪهڙا آهن؟ اهي ڪم نمبر وار لکن وارو بورڊ تي لکيا وڃن ۽ ٻار اسڪول جي ڪم جي ڪاپي ۾ هنن کي لکن. استاد ڪاپي تي لکيل هن ڪم جي ٻارن جي ڪاپيءَ ۾ جانچ ڪن ۽ جيڪڏهن املا جي ڪا غلطي هجي ته هن کي نيڪ ڪن.

گهر جو ڪم

ٻارن کي چيو وڃي ته هو ڪي پنج سني ڪم پنهنجي ڪاپي ۾ لکي اچن.

طهارت ۽ پاڪيزگي

اسلام صفائي کي نصف يعني اڌ ايمان چيو آهي. طهارت جي معنيٰ پاڪيزگي ۽ صاف سٿرو رهڻ آهن. الله تعاليٰ اسان کي صاف رهڻ جا گهڻا ئي طريقا ٻڌايا آهن جنهن ۾ سڀ کان سنو طريقو ڏينهن ۾ پنج وقت فرض نماز ادا ڪرڻ جي لاءِ وضو ڪرڻ آهي. نماز کان پهريان وضو ڪرڻ فرض آهي. وضو ۾ هٿ، منهن، نڪ، پانهن، ڳچي ۽ پير صاف ڪيا ويندا آهن جنهن سان جسم بالڪل پاڪ صاف ٿي ويندو آهي ۽ انسان گهڻي ئي بيمارين کان بچي ويندو آهي.

استاد ٻارن کي ٻڌائن ته طهارت ٻن قسمن جي هوندي آهي، پهرين قسم جي طهارت باطني يعني لڪيل طهارت آهي جنهن ۾ خراب ڪم جيئن ڪوڙ ڳالهائڻ، چوري ڪرڻ، ويڙهه جهيڙو ڪرڻ، نماز نه پڙهڻ، ٽي وي تي غلط پروگرام ڏسڻ، سينما وڃي فلم ڏسڻ، کائڻ پيئڻ جي شين ۾ عيب ڪڍڻ، وڏن سان بدتميزي ڪرڻ شامل آهن. باطني طهارت جي لاءِ خراب ڪمن کان بچي توبه ڪرڻ ضروري آهي. ٻئي قسم جي طهارت ظاهري يعني ٻڌي طهارت آهي جنهن ۾ جسم کي صاف سٿرو ۽ پاڪ رکڻ جي لاءِ روز تڙ ڪرڻ، نهنن، وار اڪيون، نڪ وغيره صاف رکڻ، کائڻ کان پوءِ ڏند صاف ڪرڻ، کائڻ کان پهريان چڱي طرح هٿ ڌوئڻ، جاءِ جاءِ تي نه ٽڪڻ، هر هر نڪ ۾ آڱر نه وجهڻ، پنهنجي ڪپڙن ۽ گهر کي صاف سٿرو رکڻ شامل آهن. صاف سٿري ٻارن کي سڀ پسند ڪندا آهن ۽ هنن جي صحت به سٺي رهندي آهي. پهرئين درجي جي اسلاميات جي ڪتاب جي هن سبق ۾ وضو تي وڌيڪ بحث ڪيو ويو آهي. استاد جو ڪم آهي ته هو ٻارن کي طهارت ۽ پاڪيزگي جي وڏي مفهوم جي ڄاڻ ڏين ۽ پاڻ به هن ڳالهين جو خيال رکن، ڇا جي ڪري ته ٻار ڪتاب کان وڌيڪ استاد جي شخصيت کان سکندا آهن.

گهر جو ڪم

ٻارن کي چيو وڃي ته هو طهارت بابت گهر کان هڪ چارٽ ٺاهي اچن يا استاد پاڻ هنن جي ڪاپيءَ تي چارٽ ٺاهي ڏي ۽ هنن کان پڇا ڪري ته هنن هن چارٽ جي مطابق طهارت جو ڪيترو خيال رکيو.

ہے۔ استاد بچوں سے پوچھے کہ ان کی نظر میں اچھے کام کون سے ہیں؟ یہ کام نمبر وار تحتہ تحریر پر لکھے جائیں اور بچے اسکول کے کام کی کاپی پر انھیں لکھیں۔ استاد کاپی پر لکھے گئے اس کام کی بچوں کی کاپی میں جانچ کرے اور اگر کہیں املا کی غلطی ہو تو اسے درست کرے۔

گھر کا کام

بچوں سے کہا جائے کہ وہ کوئی سے پانچ اچھے کام اپنی کاپی میں لکھ کر لائیں۔

طہارت اور پاکیزگی

اسلام نے صفائی کو نصف ایمان قرار دیا ہے، طہارت کے معنی پاکیزگی اور صاف ستھرا رہنے کے ہیں۔ اللہ تعالیٰ نے ہمیں صاف رہنے کے بہت سے طریقے بتا دیے ہیں جن میں سب سے اچھا طریقہ دن میں پانچ وقت فرض نمازیں ادا کرنے کے لیے وضو کرنا ہے۔ نماز سے پہلے وضو کرنا فرض ہے وضو میں ہاتھ، منہ، ناک، بازو، گردن اور پاؤں وغیرہ صاف کیے جاتے ہیں جس سے جسم بالکل پاک صاف ہو جاتا ہے اور انسان کئی بیماریوں سے بچ جاتا ہے۔

اساتذہ بچوں کو بتائیں کہ طہارت دو طرح کی ہوتی ہے، پہلی قسم کی طہارت باطنی طہارت ہے جس میں برے کاموں مثلاً جھوٹ بولنا، چوری کرنا، لڑنا جھگڑنا، نماز ادا نہ کرنا، ٹیلی ویژن پر غلط پروگرام دیکھنا، سنیما جا کر فلمیں دیکھنا، کھانے پینے کی چیزوں میں عیب نکالنا، بڑوں کے ساتھ بدتمیزی کرنا وغیرہ شامل ہیں۔ باطنی طہارت کے لیے برے کاموں سے بچ کر توبہ کرنی ضروری ہے۔ دوسری قسم کی طہارت ظاہری طہارت ہے جس میں جسم کو صاف ستھرا اور پاک رکھنے کے لیے ہر روز نہانا، ناخن، بال، آنکھیں، ناک وغیرہ صاف رکھنا، کھانے کے بعد برش کرنا، کھانے سے پہلے اچھی طرح ہاتھ دھونا، جگہ جگہ نہ تھوکانا، بار بار ناک میں انگلی نہ ڈالنا، اپنے کپڑے اور گھر کو صاف ستھرا رکھنا بھی شامل ہیں۔ صاف ستھرے بچوں کو سب پسند کرتے ہیں اور ان کی صحت بھی اچھی رہتی ہے پہلی جماعت کی اسلامیات کی کتاب کے اس سبق میں وضو پر زیادہ بحث کی گئی ہے۔ اساتذہ کا کام ہے کہ وہ بچوں کو طہارت اور پاکیزگی کے وسیع تر مفہوم سے آگاہ کریں اور خود بھی ان باتوں کا خیال رکھیں کیونکہ بچے کتابوں سے زیادہ استاد کی شخصیت سے سیکھتے ہیں۔

گھر کا کام

بچوں سے کہا جائے کہ وہ طہارت کے بارے میں گھر سے ایک چارٹ بنا کر لائیں یا استاد خود ان کی کاپی پر چارٹ بنا کر دے اور ان سے پوچھے کہ انھوں نے اس چارٹ کے مطابق طہارت کا کتنا خیال رکھا؟

ڇارت هيٺ ڏنل قسمَ جو ٿي سگهي ٿو:

	وضو ڪرڻ
	ننهن صاف رکڻ
	نڪ صاف رکڻ
	ڦڙي ڪرڻ
	ڏندن ۾ برش ڪرڻ
	اسڪول جو ٿيل هو صاف ڪرڻ

ٻار هنن ۾ جيڪو به ڪم ڪن، هن تي (✓) جو نشان ۽ جيڪو ڪم نه ڪن هن جا سامهون (×) جو نشان لڳائڻ.

نماز

نماز دين جو ٿيڻو آهي. الله تعاليٰ هر مسلمان مرد ۽ عورت تي ڏينهن ۾ پنج وقت نماز فرض ڪئي آهي. توحيد کان پوءِ نماز اسلام جو پيورو رڪن آهي. نماز جي لاءِ طهارت ضروري آهي ۽ طهارت جي لاءِ وضو فرض آهي. الله تعاليٰ قرآن شريف ۾ ست سو کان وڌيڪ جائين تي نماز جو ذڪر ڪيو آهي. نماز ۾ انسان سڌو سنئون الله تعاليٰ سان ڳالهائيندو آهي. نماز انسان کي خراب ڪم ۽ بي حياتي کان جهليندي آهي ۽ الله تعاليٰ سان تعلق کي مضبوط ڪندي آهي. استاد ٻارن کي نماز جي اهميت بابت ٻڌائڻ. پهرئين درجي ۾ ذري گهٽ ست سالن جي ڄمار جا ٻار هوندا آهن. ست سالن جي عمر جي ٻارن تي نماز فرض ٿي ويندي آهي. استاد ٻارن کي نماز جي فرضيت ۽ اهميت جي ڄاڻ ڏيندا رهن ۽ هنن جي اندر نماز پڙهڻ جو شوق پيدا ڪن. جيڪڏهن استاد پاڻ نماز پابنديءَ سان ادا ڪندا ته هنن جي ڳالهه وڌيڪ اثرائتي طريقي سان ٻارن جي سمجهه ۾ ايندي. ٻارن کي نماز جو ترجمو به ٻڌايو وڃي جيئن هنن کي سمجهه ۾ اچي ته اهي نماز ۾ ڇا پڙهي رهيا آهن.

گهر جو ڪم

ٻارن کي چيو وڃي ته اهي گهر کان پنج وقت جي نمازن جا نالا ياد ڪري اچن. نماز پڙهڻ جا پنج فائدا گهر مان لکي اچن ۽ هنن کان اهي فائدا زباني ٻڌو. ٻارن کي چئو ته هوماءَ، پيءُ، ڀاءُ يا اديءَ سان گڏ نماز پڙهڻ جي عادت وجهڻ ۽ پنهنجي ڪمري ۾ هڪ ڇارت ٺاهي جيڪا به نماز ادا ڪن هن تي (✓) جو نشان هڻڻ. نماز پڙهڻ واري ٻارن جو حوصلو وڌائڻ جي لاءِ هنن کي ننڍا ننڍا انعام ڏنا وڃن.

چارٹ درج ذیل نوعیت کا ہو سکتا ہے :

	وضو کرنا
	ناخن صاف رکھنا
	ناک صاف رکھنا
	کنگھی کرنا
	دانتوں میں برش کرنا
	اسکول کا بستہ صاف کرنا

بچوں نے ان میں سے جو کام کیے ہیں ان پر (✓) کا نشان اور جو کام نہیں کیے ان کے سامنے (x) کا نشان لگائیں۔

نماز

نماز دین کا ستون ہے۔ اللہ تعالیٰ نے ہر مسلمان مرد اور عورت پر دن میں پانچ وقت کی نماز فرض کی ہے۔ توحید کے بعد نماز اسلام کا دوسرا رکن ہے۔ نماز کے لیے طہارت بہت ضروری ہے اور طہارت کے لیے وضو فرض ہے۔ اللہ تعالیٰ نے قرآن پاک میں سات سو سے زائد مقامات پر نماز کا ذکر کیا ہے۔ نماز میں انسان اللہ تعالیٰ سے براہ راست گفتگو کرتا ہے۔ نماز انسان کو بدی اور بے حیائی سے روکتی ہے اور اللہ تعالیٰ سے اُس کا تعلق مضبوط بناتی ہے۔ اساتذہ بچوں کو نماز کی اہمیت کے بارے میں بتائیں، پہلی جماعت میں تقریباً چھ سال کی عمر کے بچے ہوتے ہیں اور سات سال کی عمر سے بچوں پر نماز فرض ہو جاتی ہے۔ اساتذہ بچوں کو نماز کی فرضیت اور اہمیت سے آگاہ کرتے رہیں اور ان کے اندر نماز پڑھنے کا شوق پیدا کریں۔ اگر اساتذہ خود نماز پابندی کے ساتھ ادا کریں گے تو ان کی بات زیادہ مؤثر طریقے سے بچوں کو سمجھ میں آئے گی۔ بچوں کو نماز کا ترجمہ بھی بتایا جائے تاکہ انہیں سمجھ آئے کہ وہ نماز میں کیا پڑھ رہے ہیں۔

گھر کا کام

بچوں سے کہا جائے کہ وہ گھر سے پانچ وقت کی نمازوں کے نام یاد کر کے آئیں۔ نماز پڑھنے کے پانچ فائدے گھر سے لکھ کر لائیں اور ان سے یہ فائدے زبانی سنیں۔ بچوں سے کہیں کہ وہ امی، ابو، بھائی یا باجی کے ساتھ نماز پڑھنے کی عادت ڈالیں اور اپنے کمرے میں ایک چارٹ بنا کر اس میں جو نماز ادا کریں اس پر (✓) کا نشان لائیں۔ نماز پڑھنے والے بچوں کی حوصلہ افزائی کے لیے انہیں چھوٹے چھوٹے انعامات دیے جائیں۔

پياري نبي سڳوري ﷺ جي ولادت

جنهن وقت سڄي دنيا بُرائين ۾ وڪوڙيل هئي، الله تعاليٰ دنيا جي ماڻهن کي سڌو رستو ٻڌائڻ جي لاءِ عرب جي مشهور شهر مڪي ۾ نبي سائين حضرت محمد ﷺ کي موڪليو. پاڻ ﷺ ماڻهن کي سُنڀون ڳالهين ٻڌايون ۽ ڪني ڳالهين کان جھليو ۽ اسلام جهڙو سڌو سادو آسان رستو ڏيکاريو ۽ سچو دين سکايو. اسان مسلمان پاڻ ﷺ سان محبت ڪندا آهيون.

پهرئين درجي جي ڪتاب ۾ نبي اڪرم ﷺ جي ولادت جي حوالي سان تفصيل درج آهن. استاد جو ڪم آهي ته هو موضوع جي لحاظ سان مختلف ڪتابن کان استفادو ڪري اسلاميات جي ڪتاب ۾ اهو سبق شامل ڪرڻ جو مقصد ٻارن کي پاڻ ﷺ جي شروعاتي زندگي بابت ٻڌائڻ ۽ اهو سڀڪارڻ آهي ته هڪ ننڍي عمر جو ٻار ايتريون پریشانين هوندي به ڪيتري سٺي زندگي گزاري ۽ ماءُ پيءُ نه هوندي به پاڻ جي عادتون خراب نه ٿيون. پاڻ ﷺ جي پاڪ زندگي کان اسان کي پهريون سبق اهو ملندو آهي ته سٺيون عادتون اختيار ڪري انسان دنيا ۽ آخرت ٻنهي ۾ ڪامياب ٿيندو آهي. پنهنجي زندگي کي پاڪ ۽ صاف رکڻ جي لاءِ مال ۽ دولت ۽ پریشانين کان پاڪ حالتن جي ايتري ضرورت ناهي، جيتري پاڻ کي سُنو ٺاهڻ جي لاءِ پڪي ارادي جي آهي.

گهر جو ڪم

ٻار مشق جا سوال گهر کان زباني ياد ڪري اچن.

پیارے نبی ﷺ کی ولادت

جس وقت ساری دنیا برائیوں میں مبتلا تھی، اللہ تعالیٰ نے دنیا کے لوگوں کو سیدھا راستہ بتانے کے لیے عرب کے مشہور شہر مکہ میں پیارے نبی حضرت محمد ﷺ کو بھیجا۔ آپ ﷺ نے لوگوں کو اچھی باتیں بتائیں اور بری باتوں سے روکا اور اسلام جیسا سیدھا سادہ آسان راستہ دکھایا اور سچا دین سکھایا۔ ہم مسلمان آپ ﷺ سے محبت کرتے ہیں۔

پہلی جماعت کی کتاب میں پیارے نبی ﷺ کی ولادت کے حوالے سے تفصیلات مختصراً درج ہیں۔ استاد کا کام ہے کہ وہ موضوع کی مناسبت سے مختلف کتابوں سے استفادہ کریں۔ اسلامیات کی کتاب میں یہ سبق شامل کرنے کا مقصد بچوں کو حضور ﷺ کی ابتدائی زندگی کے بارے میں بتانا اور یہ سکھانا ہے کہ ایک کم عمر بچے نے اتنی پریشانیوں کے باوجود کتنی اچھی زندگی گزاری اور ماں باپ کا سایہ سر پر نہ ہونے کے باوجود آپ کی عادتیں نہیں بگڑیں۔ حضرت محمد ﷺ کی پاکیزہ زندگی سے ہمیں پہلا سبق یہی ملتا ہے کہ اچھی عادتیں اختیار کر کے انسان دنیا اور آخرت دونوں میں کامیاب ہوتا ہے۔ اپنی زندگی کو پاک اور صاف رکھنے کے لیے مال و دولت اور پریشانیوں سے پاک حالات کی اتنی ضرورت نہیں جتنی خود کو اچھا بنانے کے لیے کچے ارادے کی ہے۔

گھر کا کام

بچے مشق کے سوالات گھر سے زبانی یاد کر کے آئیں۔

سوڀر اٿڻ

الله تعاليٰ راتون آرام جي لاءِ ۽ ڏينهن ڪم جي لاءِ ٺاهيون آهن. شام جو سج لَهڻ کان پوءِ اونهاڻي ٿي ويندي آهي ۽ پڪي پنهنجي آڪيرن ۾ اچي ويندا آهن ۽ پوءِ صبح سوڀري اٿي الله تعاليٰ جي حمد ۽ ثناء ڪندا آهن. انسان صبح اٿي پنهنجي ڪمن ۾ مصروف ٿي ويندو آهي ۽ سڄي ڏينهن جي ڪم پورو ڪري رات جو سُمهي پوندو آهي. رات جو سُمهڻ سان پوري ڏينهن جو ٿڪ لهي ويندو آهي ۽ انسان صبح تازو ٿي اٿندو آهي. گهڻا ئي ماڻهو صبح فجر جي نماز پڙهي جهل قدمي ڪندا آهن، اها تمام سُني عادت آهي. تازا هواءِ صحت جي لاءِ سُني هوندي آهي. صبح جلدي اٿڻ سان گهر ۾ ۽ ڏينهن ۾ ٿيندڙ سڀ ڪمن ۾ برڪت ٿيندي آهي. جيڪي ماڻهو دير تائين سُمهيا پيا هوندا آهن، هنن جو پورو ڏينهن ضائع ٿي ويندو آهي. اسڪول وڃڻ جي ڏينهنن ۾ ٻار صبح سوڀري اٿندا آهن پر موڪلن ۾ رڳو موڪل واري ڏينهن گهڻا ئي ٻار دير سان اٿندا آهن ۽ منجهند جي مانيءَ جي وقت هنن جي نيرن ٿيندي آهي جيڪا تمام خراب عادت آهي. استاد ٻارن کي ٻڌائڻ ته هو موڪل واري ڏينهن به صبح سوڀري اٿي پهرين فجر جي نماز پڙهن. جهل قدميءَ جي لاءِ ماءُ پيءُ سان گڏ وڃن. ايئن هنن جو پورو ڏينهن سُٺو گذرندو. جيڪي ٻار رات دير تائين جاڳندا آهن هنن جي اک صبح دير سان کُلندي آهي ۽ هو اسڪول ۾ لٿي ٿي ويندا آهن. استاد ٻارن کي ٻڌائڻ ته رات جو دير تائين جاڳڻ بجاءِ جلدي سُمهڻ جي عادت پيدا ڪن جيئن صبح جلدي اٿي سگهن.

گهر جو ڪم

ٻارن کي چئو ته مشق ۾ ڏنل سوال زباني ياد ڪري اچن. ٻارن کي هڪ چارٽ ٺاهي ڏيو جنهن ۾ ٻار روز اٿڻ ۽ سُمهڻ جا اوقات لکن ۽ استاد روزانو هن چارٽ جي جاچ ڪري.

ڪلمو پاڪ

هر مسلمان الله تعاليٰ جي بابت اهو مڪمل يقين رکندو آهي ته هو هڪ آهي. هر جاءِ تي موجود آهي. اهو ئي آسمانن ۽ زمينن جو ٺاهڻ وارو لڪيل ۽ پٿري کي ڄاڻڻ وارو هر شيءِ جو رب ۽ مالڪ آهي. هن کان سواءِ ڪو حقيقي معبود ۽ مالڪ ناهي. انهيءَ ڳالهه جو اقرار هڪ مسلمان ڪلمي پاڪ به ڪندو آهي.

الله تعاليٰ تي مڪمل يقين رکڻ سان گڏوگڏ اهو عقيدو سان ته ”محمد ﷺ الله جو رسول آهي“ هڪ مسلمان جو ايمان مڪمل ۽ مضبوط ٿي ويندو آهي. غير مسلم جڏهن اسلام جي دائري ۾ داخل ٿيندا آهن ته هو سڀ کان پهرين ڪلمو پاڪ پڙهندا آهن. ڪلمو پاڪ پڙهي غير ڪو مسلمان نٿو ٿي.

اللہ تعالیٰ نے راتیں آرام کے لیے اور دن کام کے لیے بنائے ہیں۔ شام کو سورج غروب ہونے کے بعد اندھیرا ہو جاتا ہے اور پرندے بھی اپنے گھونسلوں میں آجاتے ہیں اور پھر صبح سویرے اٹھ کر اللہ تعالیٰ کی حمد و ثنا کرتے ہیں۔ انسان صبح اٹھ کر اپنے کام میں مصروف ہو جاتا ہے اور سارے دن کے کام نمٹا کر رات کو سو جاتا ہے۔ رات کو سونے سے دن بھر کی تھکاوٹ اترتی ہے اور انسان صبح تازہ دم ہو کر اٹھتا ہے۔ بہت سے لوگ صبح فجر کی نماز ادا کرنے کے بعد چہل قدمی کرتے ہیں، یہ بہت اچھی عادت ہے، تازہ ہوا صحت کے لیے بہت اچھی ہوتی ہے۔ صبح جلدی اٹھنے سے گھر میں اور دن بھر کے کاموں میں برکت ہوتی ہے جو لوگ دیر تک سوئے رہتے ہیں ان کا سارا دن ضائع ہو جاتا ہے۔ اسکول جانے کے دنوں میں بچے صبح سویرے اٹھتے ہیں لیکن چھٹیوں میں یا چھٹی والے دن کئی بچے دیر سے اٹھتے ہیں اور دوپہر کے کھانے کے وقت ان کا ناشتہ ہوتا ہے یہ بہت بری عادت ہے۔

استاد بچوں کو بتائیں کہ وہ چھٹی والے دن بھی صبح سویرے اٹھ کر پہلے فجر کی نماز ادا کریں۔ چہل قدمی کے لیے امی یا ابو کے ساتھ جائیں۔ اس طرح ان کا پورا دن اچھا گزرے گا۔ جو بچے رات کو دیر تک جاگتے ہیں ان کی آنکھ صبح دیر سے کھلتی ہے اور وہ اسکول بھی دیر سے آتے ہیں۔ استاد بچوں کو بتائے کہ رات کو دیر تک جاگنے کے بجائے جلدی سونے کی عادت ڈالیں تاکہ صبح جلدی اٹھ سکیں۔

گھر کا کام

بچوں سے کہیں کہ مشق میں دیے گئے سوالات زبانی یاد کر کے آئیں۔ بچوں کو ایک چارٹ بنا کر دیں جس میں بچے روزانہ اٹھنے اور جاگنے کے اوقات لکھیں اور استاد روزانہ اس چارٹ کی جانچ کرے۔

کلمہ طیبہ

ہر مسلمان اللہ تعالیٰ کے بارے میں یہ مکمل یقین رکھتا ہے کہ وہ ایک ہے، ہر جگہ موجود ہے، وہی آسمانوں اور زمینوں کا بنانے والا، پوشیدہ اور ظاہر کو جاننے والا ہر چیز کا رب اور مالک ہے۔ اس کے سوا کوئی حقیقی معبود اور مالک نہیں۔ اسی بات کا اقرار ایک مسلمان کلمہ طیبہ میں بھی کرتا ہے۔

اللہ تعالیٰ پر مکمل یقین رکھنے کے ساتھ ساتھ یہ عقیدہ کہ ”محمد ﷺ اللہ کے رسول ہیں“ سے ایک مسلمان کا ایمان مکمل اور مضبوط ہو جاتا ہے۔ غیر مسلم جب دائرہ اسلام میں داخل ہوتے ہیں تو سب سے پہلے کلمہ طیبہ پڑھتے ہیں۔ کلمہ طیبہ پڑھے

سگهي. ڪلمو پاڪ هڪ مسلمان کي بُري ڪمن کان جھليندو آهي ۽ الله تعاليٰ جي اطاعت ۽ فرمانبرداري جو درس ڏيندو آهي.

استاد جي ذميواري آهي ته هو ڪلاس ۾ ٻارن کي ڪلمي پاڪ جي اهميت بابت ٻڌائي. هنن کي ڪلمو پاڪ زباني ياد ڪرائي ۽ هنن کي اهو به ٻڌائي ته ڪلمو پاڪ پڙهڻ کان پوءِ مسلمان ٻار کي سڀ کان پهريان ڪهڙو ڪم ڪرڻ گهرجي، جيئن هن کي رڳو الله تعاليٰ جو چوڻ مڃڻ گهرجي. ڪلمو پاڪ برائين کان جھليندو آهي، انهيءَ ڪري ننڍي وڏي برائين کان پري رهڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

گهر جو ڪم

ٻارن کي چيو وڃي ته هو گهر کان ڪلمو پاڪ ترجمي سان ياد ڪري اچن.

سلام ڪرڻ

مسلمان جڏهن هڪ ٻئي سان ملندا آهن ته ”السلامُ عليڪم“ چوندا آهن. استاد ٻارن کي ٻڌائي ته هڪ مسلمان جي سلام ڪرڻ جو سڀ کان بهتر ۽ مسنون طريقو اهو آهي ته هو جنهن سام ملي، هن کي ”السلامُ عليڪم ورحمت الله وبرڪاته“ چئي، مطلب ”توهان تي سلامتي ۽ الله تعاليٰ جي رحمت ۽ برڪت هجي“ ۽ ٻيو جواب ۾ ”وعليڪمُ السلام ورحمت الله وبرڪاته“ مطلب ”توهان تي به سلامتي الله تعاليٰ جي رحمت ۽ برڪت هجي“ چئي. سلام ڪرڻ جو اهو انداز ٻارن کي ترجمي سان گڏ سکائي ۽ ٻار ڪلاس ۾ داخل ٿيڻ ته سڀ ٻار انهيءَ طريقي سان سلام ڪن. استاد جي پهريان سلام ڪرڻ سان ٻارن ۾ سلام ڪرڻ جي عادت پيدا ٿيندي. استاد پاڻ ۾ هڪ ٻئي کي انهيءَ طرح سلام ڪندا ته ٻار به هن کي ڏسي پاڻ ۾ انهي طريقي سان سلام ڪندا. ٻارن کي سکايو وڃي ته هو صبح اُٿي سڀ کان پهريان ماءُ پيءُ کي سلام ڪن ۽ اسڪول ۾ استادن سان گڏوگڏ پنهنجي دوستن ۽ اسڪول جي ٻئي عملي جي ماڻهن کي به سلام ڪن. اڄڪلهه ٻارن ۽ وڏن ۾ ’هيلو‘ ۽ ’هائ‘ چوڻ جي عادت نظر اچي رهي آهي. استاد هنن کي جھلي ۽ ”سلام ڪرڻ“ جي سبق جي مطابق سلام ڪرڻ جو صحيح طريقي سکائي.

پهرئين درجي جي ٻارن کي چئو ته هو وڏن سان گڏوگڏ ننڍن کي به سلام ڪن. جيڪڏهن ڪلاس جي ٻارن ۾ پاڻ ۾ جھيڙو ٿي وڃي ته ٻارن کي اهو سکايو وڃي ته هو پاڻ ۾ سلام ۽ صلح صفائي ڪري دوستي ڪرڻ ۾ پهريان ڪن.

گهر جو ڪم

ٻارن کي چيو وڃي ته هو گهر کان اسلاميات جي ڪتاب جي مطابق سلام ڪرڻ ۽ جواب ڏيڻ جو طريقو ۽ هن جو مطلب ياد ڪري اچن.

بغیر کوئی مسلمان نہیں ہو سکتا۔ کلمہ طیبہ ایک مسلمان کو برے کاموں سے روکتا ہے اور اللہ تعالیٰ کی اطاعت اور فرماں برداری کا درس دیتا ہے۔

استاد کی ذمہ داری ہے کہ وہ جماعت میں بچوں کو کلمہ طیبہ کی اہمیت کے بارے میں بتائے۔ انھیں کلمہ طیبہ ترجمے کے ساتھ زبانی یاد کرائے اور انھیں یہ بھی بتائے کہ کلمہ طیبہ پڑھنے کے بعد ایک مسلمان بچے کو سب سے پہلے کیا کام کرنا چاہیے یعنی اسے صرف اللہ تعالیٰ کا کہنا ماننا چاہیے۔ کلمہ طیبہ برائیوں سے روکتا ہے اس لیے چھوٹی اور بڑی تمام برائیوں سے دور رہنے کی کوشش کرنی چاہیے۔

گھر کا کام

بچوں سے کہا جائے کہ وہ گھر سے کلمہ طیبہ ترجمے کے ساتھ یاد کر کے آئیں۔

سلام کرنا

مسلمان جب ایک دوسرے سے ملتے ہیں تو ’السلام علیکم‘ کہتے ہیں۔ بچوں کو بتائیے کہ ایک مسلمان کا سلام کرنے کا سب سے بہترین اور مسنون طریقہ یہ ہے کہ وہ جس سے ملے اسے ’السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ‘ کہے یعنی، ’تم پر سلامتی اور اللہ تعالیٰ کی رحمت و برکت ہو‘ اور دوسرا جواب میں ’علیکم السلام ورحمۃ اللہ وبرکاتہ‘ یعنی، ’تم پر بھی سلامتی اور اللہ تعالیٰ کی رحمت و برکت ہو‘ کہے۔ سلام کرنے کا یہ انداز بچوں کو ترجمے کے ساتھ سکھائیں اور جب کمرہ جماعت میں داخل ہوں تو سب بچوں کو اسی طریقے سے سلام کریں۔ استاد کے سلام میں پہلے کرنے سے بچوں میں سلام کرنے کی عادت پیدا ہوگی۔ استاد آپس میں ایک دوسرے کو اسی طرح سلام کریں گے تو بچے بھی ان کو دیکھ کر آپس میں اسی طرح سلام کریں گے۔ بچوں کو سکھایا جائے کہ وہ صبح اٹھ کر سب سے پہلے امی اور ابو کو سلام کریں اور اسکول میں اساتذہ کے علاوہ اپنے دوستوں اور اسکول کے دوسرے عملے کے لوگوں کو بھی سلام کریں۔ آج کل بچوں اور بڑوں میں ’ہیلو‘ اور ’ہائے‘ کہنے کا رجحان نظر آ رہا ہے۔ اساتذہ اس رجحان کی حوصلہ شکنی کریں اور ’سلام کرنا‘ کے سبق کے مطابق بچوں کو سلام کرنے کا صحیح طریقہ سکھائیں۔

پہلی جماعت کے بچوں سے کہیں کہ وہ بڑوں کے ساتھ ساتھ چھوٹوں کو بھی سلام کریں۔ اگر جماعت میں بچوں کا آپس میں جھگڑا ہو جائے تو بچوں کو یہ سکھایا جائے کہ وہ آپس میں سلام اور صلح صفائی کر کے دوستی کرنے میں پہل کریں۔

گھر کا کام

بچوں سے کہا جائے کہ وہ گھر سے اسلامیات کی کتاب کے مطابق سلام کرنے اور جواب دینے کا طریقہ اور ان کے معانی یاد کر کے آئیں۔

ڪائڻ پيئڻ جا ادبَ

الله تعاليٰ اسان کي ڪائڻ پيئڻ جي لاءِ گھڻيون ئي نعمتون ڏنيون آهن. جيئرو رهڻ ۽ سٺي صحت جي لاءِ ڪائڻ پيئڻ تمام ضروري آهي. کاڌو هر گھر ۾ پيچندو آهي ۽ باقاعدي ئي وقت کاڌو به ويندو آهي پر هن هوندي به گھڻي ئي ماڻهن جو کاڌو هضم ناهي ٿيندو ۽ اهي پيٽ جي مختلف بيمارين ۾ وڪوڙيل هوندا آهن. اهو انهيءَ ڪري ٿيندو آهي ته کاڌو ڪائڻ جي وچ ۾ هنن ڳالهين جو خيال نه رکيو ويندو آهي جنهن سان صحت ٺهندي آهي. استاد مختلف ڪتابن کان ڪائڻ پيئڻ جي آدابن جي مطالعو ڪن ۽ هن جي مطابق پاڻ به کائڻ ۽ اسڪول ۾ ڪلاس جي ٻارن کي به هن آدابن جي ڄاڻ ڏين. جنهن ۾ سڀ کان پهريان ڪائڻ کان پهريان صابن سان چڱي طرح هٿ ڌوئڻ آهي. ٻارن کي ٻڌايو ته ڪائڻ هميشه ”بسم الله الرحمن الرحيم“ پڙهي شروع ڪيو. جيڪڏهن شروع ۾ وسري وڃو ته ياد اچڻ تي ”بسم الله اوله و آخره“ پڙهي ڇڏيو. جنهن کاڌي تي الله تعاليٰ جي نالو ناهي ڪنيو ويندو هن ۾ شيطان شامل ٿي ويندو آهي. ڪجهه ٻار ڪلاس ۾ تافيون يا چيونگم وغيره کائيندا آهن. اهو نظم ۽ ضبط جي خلاف آهي. انهيءَ ڪري ٻارن جي هن عادت تي قابو ڪرڻ به استاد جو فرض آهي. ٻارن کي ٻڌايو وڃي ته کاڌي ۾ عيب نه ڪبو ۽ هميشه ساڄي هٿ سان کائڻ ۽ کاڌو کائي الله تعاليٰ جو شڪر ادا ڪيو.

گھر جو ڪم

ٻار مشق جا سوال گھر کان زباني ياد ڪري اچن.

ٻارن کي چيو وڃي ته هو کاڌو ڪائڻ کان پهريان هٿ ضرور ڌوئن ۽ ڪلاس ۾ ٻارن کان پڇندا رهو ته ٻار ڪائڻ کان پهريان هٿ ڌوئيندا آهن يا نه؟ جيڪي ٻار ايتن ڪن، حوصلو وڌائڻ جي لاءِ هنن کي شاباش ڏني وڃي.

پنهنجو ڪم پاڻ ڪيو

الله تعاليٰ اسان کي زبان، هٿ، پير، ڪن، اکيون ۽ اهڙي گھڻيون ئي جسماني نعمتون ڏنيون آهن ۽ اهي نعمتون استعمال ڪرڻ جي لاءِ ڏنيون آهن. عقل رکڻ وارا ماڻهو هنن نعمتن کي استعمال ڪري پنهنجو هر ڪم پنهنجي هٿن سان ڪندا آهن. اسان جا پيارا نبي حضرت محمد ﷺ پنهنجا سڀ ڪم پنهنجي هٿن سان ڪندا هئا. نبي اڪرم ﷺ جي زندگي کي سامهون رکي ٻارن کي ٻڌائڻ ته پاڻ ﷺ پنهنجا ڪهڙا ڪهڙا ڪم پنهنجي هٿن سان ڪندا هئا ۽ ٻار ڪهڙا ڪهڙا ڪم پاڻ ڪري سگھن ٿا. پنهنجا ننڍا ننڍا ڪم ڪرڻ ٻارن جي ذميواري آهي. سٺا ٻار اهي هوندا آهن جيڪي پنهنجو ڪم پاڻ ڪندا آهن. جيئن پنهنجي اسڪول جي ٿيلهي، جيوميٽري بڪس، ڪلاس ۽ ڪپڙن کي صاف رکڻ، رات جو سُمهڻ کان پهريان پنهنجي اسڪول جو ٿيلهو يونيفارم ۽ جوتا وغيره تيار رکڻ، پاڻي پاڻ پيئڻ، پنهنجو هوم ورڪ پاڻ ڪرڻ، وارن ۾ ڦٽي ڏيڻ، پنهنجا ڪتاب

کھانے پینے کے آداب

اللہ تعالیٰ نے کھانے پینے کے لیے ہمیں بے شمار نعمتیں دی ہیں۔ زندہ رہنے اور اچھی صحت کے لیے کھانا پینا بہت ضروری ہے۔ کھانا ہر گھر میں پکتا ہے اور باقاعدگی سے تین وقت کھایا بھی جاتا ہے لیکن اس کے باوجود بہت سے لوگوں کو کھانا ہضم نہیں ہوتا اور وہ پیٹ کی مختلف بیماریوں میں مبتلا ہو جاتے ہیں۔ ایسا اس لیے ہوتا ہے کہ کھانا کھانے کے دوران ان باتوں کا خیال نہیں رکھا جاتا جن سے صحت بنتی ہے۔ اساتذہ مختلف کتابوں سے کھانے پینے کے آداب کا مطالعہ کریں اور اس کے مطابق خود بھی کھانا کھائیں اور اسکول میں جماعت کے بچوں کو بھی ان آداب سے آگاہ کریں۔ جن میں سب سے پہلے، کھانے سے قبل صابن سے اچھی طرح ہاتھ دھونا ہے۔ بچوں کو بتائیں کہ کھانا ہمیشہ ”بسم اللہ الرحمن الرحیم“ پڑھ کر شروع کریں۔ اگر شروع میں بھول جائیں تو یاد آنے پر ”بسم اللہ اولہ و آخرہ“ پڑھ لیں جس کھانے پر اللہ تعالیٰ کا نام نہیں لیا جاتا اس میں شیطان بھی شامل ہو جاتا ہے۔ بعض بچے جماعت میں ٹافیاں یا چیونگم وغیرہ کھاتے ہیں۔ یہ نظم و ضبط کے بھی خلاف ہے، لہذا بچوں کی اس عادت پر قابو پانا بھی استاد کا فرض ہے، بچوں کو بتایا جائے کہ کھانے میں کبھی عیب نہ نکالیں اور ہمیشہ سیدھے ہاتھ سے کھائیں اور کھانا کھا کر اللہ تعالیٰ کا شکر ادا کریں۔

گھر کا کام

بچے مشق کے سوالات گھر سے زبانی یاد کر کے آئیں۔

بچوں سے کہا جائے کہ وہ کھانا کھانے سے پہلے ہاتھ ضرور دھوئیں اور جماعت میں بچوں سے پوچھتے رہیں کہ بچے کھانے سے پہلے ہاتھ دھوتے ہیں یا نہیں؟ جو بچے ایسا کریں ان کی حوصلہ افزائی کے لیے انھیں شاباشی دی جائے۔

اپنا کام خود کرو

اللہ تعالیٰ نے ہمیں زبان، ہاتھ، پاؤں، کانوں، آنکھوں اور ایسی ہی کئی جسمانی نعمتوں سے نوازا ہے اور یہ نعمتیں استعمال کرنے کے لیے دی ہیں۔ عقل مند لوگ ان نعمتوں کا استعمال کر کے اپنا ہر کام خود اپنے ہاتھوں سے کرتے ہیں۔ ہمارے پیارے نبی حضرت محمد مصطفیٰ ﷺ اپنے سارے کام اپنے ہاتھوں سے کیا کرتے تھے۔ نبی کریم ﷺ کی زندگی کو سامنے رکھتے ہوئے بچوں کو بتائیں کہ آپ ﷺ اپنے کون کون سے کام اپنے ہاتھوں سے کیا کرتے تھے اور بچے کون کون سے کام خود کر سکتے ہیں۔ اپنے چھوٹے چھوٹے کام کرنا بچوں کی ذمہ داری ہے۔ اچھے بچے وہ ہوتے ہیں جو اپنا کام خود کرتے ہیں۔ مثلاً اپنے اسکول کے بستے، جیومیٹری بکس، کمرہ جماعت اور کپڑوں کو صاف رکھنا، رات کو سونے سے پہلے اسکول کے بستے، یونی فارم اور جوتے وغیرہ تیار رکھنا، پانی خود پینا، اپنا ہوم ورک خود کرنا، بالوں میں خود کنگھی کرنا، اپنی کتابیں

سنپالي رڪن. ٻارَ نہ رڳو اهي ڪم پاڻ ڪن پر پنهنجي گهر ۽ گهٽي کي به صاف رکن. ڪاغذ ۽ ڪاٺ پيٽڻ جي شيئن جا ريبير وغيره هيڏانهن هوڏانهن ڦٽو ڪرڻ بجاءِ پاڻ گند جي ٽوڪريءَ ۾ وجهن. گند ڦهلائڻ کان ٻار پاڻ به بيمار ٿي ويندا آهن. گهڻا ئي ٻار رات جو سمهڻ جي لاءِ پنهنجي ماءُ جو انتظار ڪندا آهن. ٻارن کي ٻڌايو وڃي ته هورات جو سمهڻ وارا ڪپڙا مٿي پاڻ سمهڻ جي عادت وجهن. رات جو سمهڻ کان پهريان ڏند برش ڪرڻ ۽ صبح ناشتي کان پوءِ به پاڻ برش ڪرڻ جي عادت وجهن. جيڪڏهن ڪلاس ۾ ڪٿي ڪو ڪاغذ ۽ پينسل جو ٻورو ڪريل نظر اچي ته جنهن ٻار اهي شيون ڦٽي ڪيون آهن، هن کي چيو وڃي ته هو اهي شيون پاڻ کڻي گند جي ٽوڪري ۾ وجهي.

گهر جو ڪم

ٻارن کي چيو وڃي ته هو گهر وڃي پنهنجو ٿيلهو يونيفارم ۽ جوتا وغيره پنهنجي جاءِ تي سنپالي رڪن. استاد ڪلاس ۾ ٻارن کان وقفي وقفي سان پڇا ڪندا رهن ته اهي گهر ۾ پنهنجا ڪهڙا ڪهڙا ڪم پاڻ ڪندا آهن.

سُنو ورتاءُ

سُنو ورتاءُ ڪرڻ جو مقصد الله تعاليٰ جي رضا حاصل ڪرڻ هوندو آهي. يعني اسان جڏهن به ڪنهن سان ملئون ته هن نظريي سان ملئون ته الله تعاليٰ خوش ٿيندو. الله تعاليٰ اسان کي نه رڳو پنهنجي دوستن پر دشمنن سان به سُنو ورتاءُ ڪرڻ جي تاڪيد ڪئي آهي. حضرت محمد ﷺ هر هڪ سان سُنو سلوڪ ڪندا هئا.

ڪلاس ۾ ٻارن کي ٻڌائي ته هو ٻين سان سُنو ورتاءُ ڪيئن ڪري سگهن ٿا. جيڪڏهن ڪلاس ۾ ڪنهن ٻار وٽ اسڪيل، پينسل وغيره ناهي ته هو پنهنجي شيون هن کي استعمال ڪرڻ جي لاءِ ڏين، ڪلاس جي ٻين ٻارن سان ويڙهه جهيڙهه نه ڪن، جيڪڏهن ڪو ٻار بيمار ٿي پئي ته هن جو حال ضرور پڇا ڪن. جيڪڏهن ڪنهن ٻار جي ڊيسڪ تي ڪا ڪاٺ پيٽڻ جي شيءِ رکيل آهي ته هن جي اجازت جي بغير نه کڻن. هن سبق ۾ ٻيا به عملي مثال ڏنا ويا آهن، اهي مثال به ٻارن کي ياد ڪرائي. اسڪول کان سواءِ گهر ۾ به بزرگن، والدين وغيره سان سُنو ورتاءُ ڪرڻ گهرجي. ماءُ پيءُ جو چوڻ وٺڻ گهرجي، هنن کي تنگ نه ڪرڻ گهرجي ۽ پنهنجي هر ڳالهه مڃائڻ جي لاءِ هنن سان ضد نه ڪرڻ گهرجي.

گهر جو ڪم

لکن وارو بورڊ تي سُنِي ورتاءُ جي حوالي سان ڪجهه اهڙيون آسان مثالون لکي، جيڪي پهرئين درجي جي ٻارن کي سمجه ۾ اچن ۽ هنن کي چئو ته اهي اهڙيون ئي مثالون گهر کان به لکي اچن ۽ ٻڌائن ته هونهيءَ مثالن تي ڪيئن عمل ڪري سگهن ٿا.

کتا میں سنبھال کر رکھنا۔ بچے نہ صرف مذکورہ بالا کام خود کریں بلکہ اپنے گھر اور گلی کو بھی صاف رکھیں۔ کاغذ اور کھانے پینے کی چیزوں کے ربپر وغیرہ ادھر ادھر پھینکنے کی بجائے خود کوڑے دان میں ڈالیں۔ گندگی پھیلانے سے بچنے خود بھی بیمار ہوتے ہیں، بہت سے بچے رات کو سونے کے لیے اپنی امی کا انتظار کرتے ہیں، بچوں کو بتایا جائے کہ وہ رات کو سونے والے کپڑے تبدیل کر کے خود سونے کی عادت ڈالیں۔ رات کو سونے سے پہلے خود دانتوں میں برش کریں اور صبح ناشتے کے بعد بھی خود برش کرنے کی عادت ڈالیں، اگر کمرہ جماعت میں کہیں کوئی کاغذ یا پنسل کا برادہ گرا ہوا نظر آئے تو جس بچے نے یہ چیزیں پھینکی ہوں، انہیں کہا جائے کہ وہ یہ چیزیں خود اٹھا کر کوڑے دان میں ڈالیں۔

گھر کا کام

بچوں سے کہا جائے کہ وہ گھر جا کر اپنا بستہ، یونی فارم اور جوتے وغیرہ مقررہ جگہ پر سنبھال کر رکھیں۔ استاد جماعت میں بچوں سے وقتاً فوقتاً پوچھتے رہیں کہ وہ گھر میں اپنے کون کون سے کام خود کرتے ہیں۔

اچھا برتاؤ

اچھا برتاؤ کرنے کا مقصد اللہ تعالیٰ کی رضا حاصل کرنا ہوتا ہے۔ یعنی ہم جب بھی کسی سے ملیں تو اس نظریے سے ملیں کہ اللہ تعالیٰ خوش ہوں گے۔ اللہ تعالیٰ نے ہمیں نہ صرف اپنے دوستوں بلکہ دشمنوں کے ساتھ بھی اچھا برتاؤ کرنے کی تاکید کی ہے۔ ہمارے پیارے نبی حضرت محمد ﷺ ہر ایک کے ساتھ حسن سلوک سے پیش آتے تھے۔ جماعت میں بچوں کو بتائیں کہ وہ دوسروں کے ساتھ اچھا برتاؤ کس طرح کر سکتے ہیں۔ اگر جماعت میں کسی بچے کے پاس اسکیل، پنسل وغیرہ نہیں ہے تو اپنی چیزیں اسے استعمال کے لیے دیں، جماعت کے دوسرے بچوں کے ساتھ لڑائی جھگڑا نہ کریں، اگر کوئی بچہ بیمار ہو جائے تو اس کا حال ضرور پوچھیں۔ اگر کسی بچے کی ڈیک پر کوئی کھانے کی چیز رکھی ہوئی ہے تو اس کی اجازت کے بغیر نہ اٹھائیں۔ اس سبق میں کچھ مزید عملی مثالیں بھی دی گئی ہیں، وہ مثالیں بھی بچوں کو ذہن نشین کروائیں۔ اسکول کے علاوہ گھر میں بھی بزرگوں، والدین وغیرہ کے ساتھ اچھا برتاؤ کرنا چاہیے۔ والدین کا کہنا ماننا چاہیے، انہیں تنگ نہیں کرنا چاہیے اور اپنی ہر بات منوانے کے لیے ان سے ضد نہیں کرنی چاہیے۔

گھر کا کام

استاد منتخبہ تحریر پر اچھے برتاؤ کے حوالے سے کچھ ایسی آسان مثالیں لکھیں جو پہلی جماعت کے بچوں کو سمجھ آجائیں اور ان سے کہیں کہ ایسی تین مثالیں وہ گھر سے لکھ کر لائیں اور بتائیں کہ وہ ان مثالوں پر کس طرح عمل کر سکتے ہیں۔

پنهنجي گھر ۽ اسڪول کي صاف رکڻ

ٻارن جو صبح کان منجھند تائين جو وقت پنهنجي اسڪول ۾ گذرندو آهي ۽ ڏينهن جو باقي حصو هو پنهنجي گھر ۾ گذاريندا آهن. اسڪول ۽ گھر پنهنجي جو ماحول صاف سٿرو هجڻ گھرجي. گھر ۽ اسڪول جي صفائي جو ڪم ٻارَ تہ نہ ڪندا پر هو ڪن نہ ڦهلائي هن صفائي کي برقرار تہ رکي سگھن ٿا. ڪجهہ ٻارن جي عادت هوندي آهي تہ هو هر ڀيرو پنهنجي نڪ ۾ آڱر وجهندا آهن، پٽ تي ٽڪيندا آهن يا ڪاغذ وغيره ڦاڙي ڦٽو ڪندا آهن. هاف ٽائم ۾ ڪجهہ ٻار اسڪول جي ڪينٽين جي گھر مان ڪٽي آيل شيعون کائيندا آهن، هنن جا ريبڙ پٽ تي هٽي هٽي ڦٽي ڪندا آهن. اها تمام خراب عادت آهي، هن سان اسڪول جي ڪلاس، راند جو ميدان ۽ رستا ڪنا ٿيندا آهن. اسڪول ۾ جاءِ جي گند لاءِ توڪريون هجڻ گھرجن ۽ ٻارن کي ٻڌايو وڃي تہ ڪن ڦٽ هن توڪريءَ ۾ ڦٽو ڪن. اسڪول ۾ مهيني يا ٻن مهينن ۾ هڪ ڀيرو ”صفائيءَ جو ڏيهاڙو“ ملهائيو وڃي ۽ ٻارن کي چيو وڃي تہ هو پنهنجي ڪلاس ۽ اسڪول جي رستن ۽ راند جي ميدان کان ڪچرو وغيره ڪٽن. آلو ڪپڙو ڪٽي ڊيسڪ صاف ڪن. جيڪڏهن اسڪول ۾ ٻارن کي صفائيءَ جي عادت وجهي تہ هو اها عادت گھر ۾ بہ برقرار رکندا.

اپنہ گھر اور مدرسه (اسڪول) کي صاف رکھڻا

ٻچڙن کي صبح سے دوپہر تک کا وقت اپنے اسڪول میں گزرتا ہے اور دن کا باقی حصہ وہ اپنے گھر میں گزارتے ہیں۔ اسڪول اور گھر دونوں کا ماحول صاف سٿرا هونا چاہیے۔ گھر اور اسڪول کي صفائي کا ڪام اگر چہ ٻچے نہیں کرتے لیکن وہ گندگی نہ پھیلا کر اس صفائي کو برقرار تو رکھ سگھتے ہیں۔ بعض ٻچڙن کي عادت هوتی ہے کہ وہ بار بار اپنی ناک میں انگلی ڈالتے ہیں۔ زمین پر تھوکتے ہیں یا ڪاغذ وغيره پھاڙ کر زمین پر پھینک دیتے ہیں۔ ہاف ٽائم میں جو ٻچے اسڪول کي ڪینیٹین یا گھر سے لائی هونئی چیزیں کھاتے ہیں ان کے ريبڙ بھی زمین پر ادھر ادھر پھینک دیتے ہیں۔ یہ بہت بری عادت ہے، اس سے اسڪول کے ڪمرہ جماعت، کھیل کے میدان اور کوریڈور وغيره گندے ہوتے ہیں۔ اسڪول میں جگہ جگہ کوڑے دان ہونے چاہئیں۔ ٻچڙن کو بتائیے کہ وہ فالتو چیزیں کوڑے دان میں پھینکیں۔ اسڪول میں مہینے یا دو مہینے میں ایک بار ”یوم صفائی“ منایا جائے اور ٻچڙن سے کہا جائے کہ وہ اپنی جماعت اور اسڪول کي راہداری (کوریڈور) اور کھیل کے میدان سے ڪچرا وغيره اٹھائیں۔ گیلا ڪپڙا لے کر ڈیسڪ صاف کریں۔ اسڪول میں اگر ٻچڙن کو صفائی کي عادت ڈالی جائے گی تو وہ یہ عادت گھر میں بھی برقرار رکھیں گے۔